EUGENIU COŞERIU DESPRE SCHIMBĂRI ŞI INOVAŢII ÎN LIMBĂ

ELENA SIROTA*

Eugeniu Coşeriu face parte dintr-o pleiadă de lingvişti de o valoare incontestabilă. Drept argument ar putea servi cantitatea enormă de studii dedicate interpretării concepţiei sale cu privire la filosofia, teoria şi pragmatica limbii.

Lucrarea lui E. Coşeriu *Sincronie, diacronie şi istorie* a fost astfel caracterizată de profesorul rus V. Zveghintsev: „Studiul poate fi, în general, definit ca unul ce catalizează gândirea, conţinând mai multe idei deosebit de valoroase şi atrăgând prin temperamentul şi amploarea cu care abordează orice problemă. Se face simţită patima autorului pentru ştiinţa limbajului" (Zveghintsev 1963: 142). E. Coşeriu adoptă o nouă perspectivă de analiză a dihotomiei saussuriene sincronie–diacronie, relevând, în mod special, următoarele contradicţii: „a) că pretinsa aporie a schimbării lingvistice nu există decât în virtutea unei erori de perspectivă, care se manifestă, în esenţă, în identificarea – explicită sau implicită – a noţiunii de «limbă» cu cea de «proiecţie sincronică»; b) că problema schimbării lingvistice nu poate şi nu trebuie să fie pusă în termeni cauzali; c) că, totuşi, afirmaţiile citate se întemeiază pe o intuiţie sigură, însă umbrită şi interpretată echivoc prin faptul că se atribuie obiectului ceea ce nu e decât o exigenţă a cercetării: de aici contradicţiile cu care aceste afirmaţii se confruntă în mod inevitabil; d) că, în realitate, antinomia *sincronie–diacronie* [subl.a.] nu aparţine planului obiectului, ci aparţine planului cercetării: nu se referă la limbă, ci la lingvistică; e) că, chiar în opera lui Saussure – în măsura în care realitatea limbajului i s-a impus pe deasupra şi împotriva propriilor postulate – se pot găsi elemente pentru a depăşi antinomia, *în sensul în care ea poate fi depăşită* [subl.a.]; f) că, însă, concepţia saussuriană şi concepţiile care derivă din ea prezintă un viciu fundamental, care nu le permite să depăşească contradicţiile lor interne; g) că nu există nici o contradicţie între «sistem» si «istoricitate», ci, dimpotrivă, natura istorică a limbii implică esenţa ei sistematică; h) că, în planul cercetării, antinomia sincronie–diacronie poate fi depăşită numai în şi prin istorie" (Coşeriu 1997: 14–15).

* Universitatea de Stat „A. Russo", Bălţi, str. Puşkin, nr. 38, Republica Moldova.

ALIL, t. LI, 2011, Bucureşti, p. 387–392

BDD-A1244 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.227.161.132 (2024-04-18 17:25:19 UTC)

Fiecare fenomen, prin însăşi esenţa lucrurilor, e supus procesului de evoluţie. Limba, de asemenea, se află într-o perpetuă schimbare. Schimbările produse în limbă însă nu perturbează în nici un fel procesul de comunicare şi, prin urmare, vorbitorul percepe limba ca fiind identică cu sine însăşi, adică neschimbată (Greciko 2003: 101).

În această ordine de idei, „limbajul nu este ceva făcut dintr-o singură dată, ci este ceva care se face, mai bine zis este o continuă facere" (Coşeriu 1997: 58). Cu alte cuvinte, limba se schimbă tocmai pentru că „nu *este făcută*, ci *se face* [subl.a.] continuu prin activitatea lingvistică" (Coşeriu 1997: 61). Savantul român evidenţiază trei probleme esenţiale ale schimbărilor lingvistice: a) logica schimbărilor (de ce se schimbă limbile?), b) problema generală a schimbărilor, adică condiţiile de producere (în ce condiţii se produc, de obicei, schimbările în limbă?) şi c) istoricul problemei schimbărilor (Coşeriu 1997: 27).

Sincronia, adică funcţionarea limbii în vorbire, se caracterizează printr-un asemenea tip de schimbări lingvale, care nu afectează procesul de comprehensiune. E. Coşeriu a subliniat că „schimbările trebuie să se reflecte şi în «stările de limbă», deşi nu pot fi constatate ca atare din punct de vedere strict sincronic [...]. Într-adevăr, schimbările se manifestă în sincronie, din punct de vedere cultural, în formele «sporadice», în aşa-numitele «greşeli curente» faţă de norma stabilită, precum şi în modurile heterosistematice observabile într-un grai; iar din punct de vedere funcţional, în prezenţa, în acelaşi mod de a vorbi, a unor variante «facultative» şi moduri isofuncţionale. Deci, tot ceea ce din punct de vedere diacronic *este deja schimbare*, din punctul de vedere al unei «stări de limbă» este *condiţie pentru schimbare* [subl.a.], ca punct critic al sistemului şi posibilitate de selecţie între moduri echivalente»" (Coşeriu 1997: 104). Schimbările, în viziunea lui E. Coşeriu, se pregătesc în limbă fără a perturba legităţile de funcţionare a unităţilor lingvistice: „schimbarea îşi găseşte în sistem locul necesar: că este justificată de o posibilitate sau de o «insuficienţă» a «stării» anterioare faţă de noile necesităţi de expresie ale vorbitorilor" (Coşeriu 1997: 103–104).

În aceeaşi cheie, E. Coşeriu subliniază că „în limbă convieţuiesc multă vreme vechiul şi noul, nu numai în sens extensiv, ci şi intensiv (sub formă de «variante» şi «moduri isofuncţionale»") (Coşeriu 1997: 113). De aceea, consideră lingvistul, „«nimic nu apare în sistem care să nu fi existat mai înainte în normă» şi, invers, nimic nu dispare din sistemul funcţional decât după o amplă selecţie realizată de normă" (Coşeriu 1997: 114).

Pentru sistemul aflat în evoluţie, fiecare schimbare nu reprezintă un fapt unic, ci un proces firesc şi de durată. Evoluţia schimbărilor de limbă implică continuitate. Dar, pentru că fiecare unitate are propria sa istorie, o structură formală şi semantică proprie – natura sa –, rezultă că noua unitate nu poate fi absolut identică cu cea substituită. Aceste două caracteristici ale unităţilor lingvistice implicate în schimbare – identitatea şi distincţia – sunt indispensabile funcţional. Prin urmare, unităţile paralele, de la un anume nivel, pot coexista o perioadă îndelungată. Acest tip de schimbare se datorează specificului existenţei şi funcţionării limbii.

BDD-A1244 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.227.161.132 (2024-04-18 17:25:19 UTC)

E. Coşeriu, ca şi alţi lingvişti, consideră că schimbările reale se produc în limbă nemijlocit în procesul comunicării; în acelaşi timp, limba, ca invariantă, rămâne neschimbată. Imutabilitatea limbii ca invariantă, în viziunea lui E. Coşeriu, asigură eficienţa comunicării în sincronie. În ceea ce priveşte această idee a lingvistului, considerăm că este una greu de acceptat: unităţile isofuncţionale ale limbii, în procesul interacţiunii lor, nu pot să nu afecteze limba ca invariantă, întrucât invarianta se realizează concret prin variante: mişcarea acestora din urmă, diversificarea lor afectează limba. Trebuie remarcat faptul că o serie de lingvişti, printre care şi V. Greciko, menţionează: „Comparând două faze temporale de limbă, remarcăm nu atât schimbările în vorbire, ci acele schimbări care au afectat limba în general, ca invariantă, relevând, în acelaşi timp, identitatea limbii în acele două faze temporale" (Greciko 2003: 102–103) şi tocmai acest tip de schimbare lingvistică ne permite să abordăm dintr-o altă perspectivă astfel de fenomene, precum variabilitatea, sinonimia, asimilarea unităţilor de la diferite niveluri.

E. Coşeriu face distincţie între fenomenul de schimbare şi cel de inovaţie. Schimbarea reprezintă produsul evoluţiei limbii ca sistem de sisteme, ea implică continuitate şi divergenţă. Schimbarea unităţilor lingvistice, care constituie diverse subsisteme, este determinată de cauze particulare, ceea ce nu exclude, desigur, raporturile complexe, directe şi indirecte, cu sistemul lingval în ansamblu.

Inovaţiile lingvistice comportă un caracter individual, au funcţii şi semnificaţii ocazionale, deşi sunt create din elemente glotice comune. „Tot ceea ce, în spusele unui vorbitor, se îndepărtează – ca *mod lingvistic* – de modelele existente în limba în care se stabileşte conversaţia poate fi numit *inovaţie*. Iar acceptarea de către auditor a unei inovaţii, ca model pentru exprimări ulterioare, poate fi numită *adoptare* [subl.a.]" (Coşeriu 1997: 70). Inovaţia poate deveni fapt de limbă în cazul în care satisface nevoile vorbitorului şi corespunde tendinţelor de evoluţie a limbii. Inovaţia nu apare ca o necesitate obiectivă a sistemului lingval, deci nu implică continuitate şi divergenţă în evoluţia limbii cu unităţile glotice de la acelaşi nivel (cf. neologismele autorului, expresiile înaripate, creaţiile individuale, încălcarea distribuţiei standard a unităţilor lexicale şi sintactice ale limbii), ceea ce duce la modificări semantice la nivelul unităţilor lexicale. Potrivit lui E. Coşeriu, „inovaţia nu este schimbare". *Schimbarea lingvistică* („schimbarea în limbă") reprezintă difuzarea sau generalizarea unei inovaţii, adică implică, în mod necesar, o serie de adoptări succesive. Asta înseamnă că, în ultimă analiză, orice schimbare este, la origine, o *adoptare* (cf. Coşeriu 1997: 71).

Problema inovaţiilor este legată de un aspect complex şi controversat al influenţei subiectului vorbitor asupra limbii, în vederea schimbării şi evoluţiei. Ca fenomen obiectiv, limba se schimbă şi evoluează conform logicii proprii, necunoscută vorbitorilor de rând. Originalitatea acestei evoluţii rezidă în faptul că mersul ei obiectiv e constituit din intenţii subiective ale activităţii de vorbire a participanţilor la comunicare. În această ordine de idei, aducem în discuţie afirmaţia lingvistului A. Potebnea cu privire la faptul că limba, fiind un instrument al conştiinţei, este creată, de fapt, în mod inconştient.

BDD-A1244 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.227.161.132 (2024-04-18 17:25:19 UTC)

Astfel, apare întrebarea cu privire la cauza evoluţiei limbii, care i-a preocupat pe mulţi lingvişti (printre care şi E. Coşeriu). Coşeriu consideră vorbirea drept catalizator al schimbărilor. Cu privire la cauzalitatea faptelor de limbă, trebuie să identificăm motivele acestor schimbări – ca fapt obiectiv, ca tehnică istorică a vorbirii. Or, factorii „schimbării limbii" sunt conţinuţi în limba însăşi. Abordarea teleologică, prin care se relevă scopul obiectiv al evoluţiei limbii, trebuie respinsă. Această concepţie, în viziunea multor lingvişti, e susceptibilă de amendamente.

Activitatea de vorbire a participanţilor la actul de comunicare, desigur, se caracterizează prin câteva tendinţe. Totuşi, totalitatea acestor factori ilocutivi constituie numeroase tipuri de acte de comunicare verbală, care permit sistemului glotic să îndeplinească una din principalele sale funcţii – aceea de a servi drept mijloc de comunicare în societate.

Totalitatea factorilor extra- şi intralingvistici care determină funcţionarea unităţilor de la diferite niveluri ale sistemului glotic, precum şi caracterul evolutiv al limbii, în general, explică posibilitatea comutării factorilor obiectivi ai evoluţiei limbii cu fenomenele verbale ce ţin de inconştient. Vorbitorii nu conştientizează scopul schimbărilor, dar pot identifica direcţia evoluţiei limbii în baza comparaţiei faptelor în sincronie şi diacronie.

Schimbarea este o caracteristică inerentă a limbajului. „*Limba se face prin schimbare* [subl.a.] – afirmă E. Coşeriu – şi «moare», ca atare, atunci când încetează să se schimbe" (Coşeriu 1997: 246). Schimbările de limbă nu sunt doar modificări ale sistemului instituit o dată şi pentru totdeauna, or, „limba se schimbă fără încetare, dar schimbarea nu o distruge şi nu o afectează în natura ei de «a fi limbă», care rămâne mereu intactă" (Coşeriu 1997: 246). Sistemul limbii se află într-o perpetuă mişcare şi evoluţie, iar limba, astfel, se află într-un constant proces de sistematizare: „Schimbarea e înţeleasă ca o «facere» sistematică a limbii, este evident că nu poate exista nici o contradicţie între «sistem» şi «schimbare», şi că, mai mult, trebuie să vorbim nu despre «sistem» şi «mişcare» – ca despre două lucruri opuse –, ci numai despre «sistem *în* mişcare»: dezvoltarea limbii nu este o permanentă «schimbare», arbitrară şi produsă la întâmplare, ci este o permanentă *sistematizare*" (Coşeriu 1997: 237–238).

Reieşind din afirmaţiile lui E. Coşeriu despre forma schimbărilor de limbă prin prisma calităţii acestora de coexistenţă a elementelor isofuncţionale, putem conchide că schimbarea nu reprezintă un fapt izolat, ci implică relaţii sistemice. Multe dintre concepţiile lui E. Coşeriu în această privinţă, care şi-au găsit reflectare în lucrările sale, reprezintă continuarea şi dezvoltarea creatoare a ideilor lui Ferdinand de Saussure, Baudouin de Courtenay sau W. von Humboldt, având un impact semnificativ asupra lingvisticii contemporane.

E. Coşeriu menţiona că „o *limbă funcţională* (limba care poate fi vorbită) este un «sistem de opoziţii funcţionale şi realizări normale» sau, mai bine, *sistem* şi *normă* (Coşeriu 1997: 50). „Sistemul, adaugă E. Coşeriu, este un «sistem» de posibilităţi, de coordonate, care indică atât căile deschise, cât şi căile închise ale unei vorbiri «inteligibile» într-o comunitate; norma, în schimb, este un «sistem de realizări obligatorii», consacrate din punct

BDD-A1244 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.227.161.132 (2024-04-18 17:25:19 UTC)

de vedere social şi cultural: ea nu corespunde la ceea ce «se poate spune», ci la ceea ce «s-a spus» şi în mod tradiţional «se spune» în comunitatea considerată. Sistemul cuprinde *formele ideale* de realizare ale unei limbi, adică tehnica şi regulile respectivei creaţii lingvistice; norma cuprinde *modelele deja realizate* istoric cu ajutorul acestei tehnici şi al acestor reguli. În felul acesta, sistemul reprezintă *dinamica* limbii, *modul ei de «a se face»* şi, în consecinţă, posibilitatea ei de a merge mai departe faţă de ceea ce s-a realizat deja; norma, în schimb, corespunde *fixării* limbii în tipare tradiţionale; şi tocmai în acest sens, norma reprezintă în orice clipă echilibrul sincronic («extern» şi «intern») al sistemului» (Coşeriu 1997: 50).

Conceptul de *normă* în lingvistica secolului al XX-lea e legat de numele lui E. Coşeriu. În principiu vorbind, prin normă se înţelege un „sistem de reguli/instrucţiuni care priveşte, din mai multe puncte de vedere, uzajul unei limbi date. Norma lingvistică implică existenţa unor forme prohibite şi constituie obiectul gramaticii propriu-zise şi al gramaticii normative” (DGŞL). Rezultat al selecţiei şi fixării elementelor glotice în procesul de evaluare, norma este rezultatul unei concepţii colective despre limbă, dar se bazează pe utilizarea particulară, individuală a limbii de către fiecare vorbitor în parte. „De aici, posibilitatea unui conflict între utilizarea lor în mod interactiv (on line) şi statutul lingvistic al acestor unităţi” (Pavlovskaia 2010: 217).

Potrivit lui E. Coşeriu, norma îndeplineşte o funcţie de reglementare, întrucât „norma unei limbi reprezintă echilibrul ei «extern» (social, regional), între diferitele realizări permise de sistem [...], precum şi între diversele moduri sistematice isofuncţionale [...]. Norma, ca echilibru al sistemului, poate fi numită normă funcţională” (Coşeriu 1997: 49–50).

Norma, ca universalie, e caracteristică tuturor fenomenelor glotice, se realizează la toate nivelurile limbii şi serveşte, subliniază E. Coşeriu, la menţinerea echilibrului şi stabilităţii sistemului. Norma reglementează procesele glotice la nivel fonetic, derivativ, gramatical, sintactic, discursiv. În acest sens, conceptul de „normă” se asociază caracterului conservativ şi, prin urmare, se opune unităţilor din afara sistemului. „Norma, desigur, e funcţională şi dinamică, pentru că reprezintă o parte a sistemului evolutiv al limbii, care acţionează ca un «organism autostructurant şi adaptabil, gata oricând de schimbare»” (Pavlovskaia 2010: 217).

Astfel, norma se pretează schimbării, iar faptele lingvistice, probabil, în manifestările lor normate sau nu, se află în raport de complementaritate şi interdependenţă: norma reglementează utilizarea unităţilor lingvistice, iar acestea, la rândul lor, influenţează norma. Pentru reglementarea/justificarea statutului lingvistic de normă la diferite niveluri de limbă, devine relevant conceptul de marcare/nemarcare, introdus pentru prima dată de R. Jakobson şi N. Trubetskoy şi continuat de J. Greenberg. În viziunea lui E. Coşeriu, noţiunea de normă, cu referinţă la sistemul glotic, este una fundamentală în cadrul dihotomiei „schimbare – inovare”.

BDD-A1244 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.227.161.132 (2024-04-18 17:25:19 UTC)

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

Coşeriu 1997 = Eugeniu Coşeriu, *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice*, versiune în limba română de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Enciclopedică.

DGŞL = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 2005.

Гречко 2003 = В.А. Гречко, *Теория языкознания*, Москва, Высшая школа.

Звегинцев 1963 = В.А. Звегинцев, *Очерки по истории языкознания XIX—XX веков в очерках и извлечениях*, Часть 1. М., 1963.

Павловская 2001 = Н.Ю. Павловская, *Категория модальность в современном белорусском языке*, Минск.

Павловская 2010 = Н.Ю. Павловская, *Репрезентация когнитивного оператора «норма/Отклонение от нормы» в пространстве языковой модальности* în II Международная конференция «Русский язык и литература в международном образовательном пространстве: современное состояние и перспективы», Granada.

EUGENIO COSERIU ABOUT CHANGES AND INNOVATIONS IN LANGUAGE

ABSTRACT

The article deals with the problem of changes in the language. The author mentions that the isofunctional units in their direct function and interaction affect the language as an invariant, as the invariant itself is realized in variants. E. Coseriu's differentiation of the notions of change and innovation are analyzed. The author suggests that innovation does not appear as an objective necessity of the system of the language, that is why it does not presuppose continuity and divergence in language evolution with the language units of the same order. The connection of innovation with the problem of the subjective influence on language, its changes and evolution is identified.

Key-words: *Eugenio Coseriu*, *change*, *innovation*, *synchronicity*, *diachronicity*, *language*, *norm*, *invariant*, *speech*.

BDD-A1244 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.227.161.132 (2024-04-18 17:25:19 UTC)